Een kijkje in het dorp Schouwerzijl.

U kunt Schouwerzijl op drie manieren bereiken: vanuit het oosten, westen en noorden. De meeste toeristische van deze drie is laatstgenoemde. Dit is de weg van Mensingeweer naar Schouwerzijl. Deze weg slingert zich door het karakteristieke landschap van de Marne. Elke bocht heeft een nieuwe verrassing. Veelal is het land geaccentueerd en diverse doorkijkjes en vergezichten zijn bij tijd en wijle uniek. Kortom, 'n prachtig stukje groningerland en een bezoek meer dan waard. De route die wij met u volgen is de weg van Winsum naar Schouwerzijl. De weg die parallel loopt met het Winsumerdiep. Deze weg voert u door de typische Ommelander weiden. Enigszins kaal, maar toch ook weer kenmerkend voor het gehele weilandengebied ten noorden van de stad Groningen. We zitten hier nog op de zware kleigronden, alhoewel dit weilandengebied weldra overgaat in de bouwgronden van wat zaveliger kleigebieden.

Een bezoek aan Schouwerzijl en omgeving

Vroeger was het hier een veer die de mensen vervoerde. In 1906 kwam er een brug. Dit alles in het zgn. Roodehaan.

Onderweg passeren we de boerderij ‚Batjeborg'. De naam maakt ons nieuwsgierig, en na onderzoek blijkt dat de naam is afgeleid van de mansnaam Bate.
Omdat het uitgangspunt van deze serie artikelen het stroomgebied van het Reitdiep is, zijn we uiteraard belangstellend naar het punt waar het Winsumerdiep uitmondt in het Reitdiep.

Deze uitmonding noemt men ‚Het Schaphalsterzijl'. Beide wateren zijn dus van elkander gescheiden door een sluis. Deze sluis was de uitwateringssluis van het vroegere Schaphalsterzijlvest. Dit was - samen met het Winsumerzijlvest - het grootste deel van Hunsingo. Naast het Schaphalsterzijl werd het Winsumerzijl gebouwd.

Het Winsumer- en Schaphalsterzijlvest is een zijlvest, waarvan het geschreven zijlrecht dateert van omstreeks 1323 en na de belangrijke inlatingen van 1458 in het jaar 1464 vernieuwd. Het omvatte twaalf schepperijen, ieder met hun zijleeden (zie art. over Onderdendam). De Opperste Schepper was vroeger de hofmeester van het ‚uiterhuis', van het klooster Aduard, gelegen te Roodeschool (tussen Bedum en Middelstum).

Schaphalsterriet

Het laatste gedeelte van het Winsumerdiep heet ook wel het Schaphalsterriet. Vroeger heette dit gedeelte ‚Schapehals' (hals = waterloop). De sluis werd in 1458 gebouwd. Deze sluis verving het ‚olde ziel' of Winsumerzijl. Het Winsumerzijl lag vlak ten oosten van het Schaphalsterzijl.
Op enig afstand westwaarts ligt Schouwerzijl. Hier loosde het water van het Schouwerzijlvest in het Reitdiep. Vanouds is Schouwerzijl de sluis bij het gehucht Schouwen. In de loop der jaren heeft de plaats Schouwerzijl zich echter sterker ontwikkeld dan het gehucht Schouwen. Schouwerzijl ligt aan de Kromme Raken, een oude Hunzebedding. De naam ‚Schouwen' wijst erop. dat men zich later hier in de omgeving liet overzetten door een ‚schouw'.

Het vroegere werkwoord ‚Schouwen' of ‚schuwen' betekent zoveel als schuiven, voortschuiven. Dit gold dan speciaal voor een door bomen voortbewogen vaartuig. In dit verband is het wel aardig de oude benamingen ‚schutenschuver en potschuver' te vermelden. Een ‚pot' is een open schuit, schouw of bok!

Even ten westen van de overzetveer kende men nog het pontveer te Roodehaan. Deze pont is in 1906 vervangen door een brug.
Maar dan nu terug naar het tegenwoordige Schouwerzijl. Bestuurlijk valt dit dorp onder de gemeente Leens. Met deze gemeente zijn we in het Marnegebied aangekomen. Het Marnegebied is het noordwestelijke deel van Hunsingo. Het was oorspronkelijk een eiland. De oudste vermelding luidt Merime. Deze vermelding dateert uit 970 en 996.
Omdat Merna, Merne of Merina eertijds een eiland was, denkt dr. W. de Vries dat de naam is afgeleid van het woord ‚meri' (denk o.a. aan het duitse das Meer = de zee) wat ‚zee' betekent. Het woord ‚merine' is trouwens weer verwant aan het latijnse ‚Marinus' (denk aan ons woord marine). Ook komen we in de historie de naam ‚Marnamanis' tegen. De Marne omvat wat de heden ten dage kennen als de gemeenten Leens, Ulrum en Kloosterburen..
Echter nu weer terug naar Schouwerzijl. Schouwerzijl is een alledaags Gronings dorp. Het dorpsleven gaat er z'n gewone gang. De bakker en de melkboer rijden door de straten. De vrouwen maken er hun burenpraatjes. De mannen gaan naar hun werk en de kinderen naar school. Het uitgaan van de school is gelijk aan die van zovele andere dorpsscholen. De kinderen verlaten uitbundig het schoolplein en vermaken zich op straat met allerlei spelletjes. Maar toch is het niet meer zo als vroeger. Nu gebeurt het dikwijls dat de kinderen zo snel mogelijk naar huis gaan om ‚Swiebertje' of een ander televisieprogramma niet te missen. Vaak heeft dit ‚passieve' vermaak veel nadelen ten opzichte van vroeger, toen de kinderen veelal zelf voor vermaak en ontspanning moesten zorgen. M.a.w. de jeugd was veel aktiever en dikwijls ook vindingrijker.

Toch had de jeugd vroeger een scala van mogelijkheden uitgedacht om bezig te zijn. Dikwijls waren het spelletjes die men van vader of moeder had geleerd en a.h.w. ‚overgeleverd' waren. Vele van die spelletjes kennen we niet meer, de ouderen onder ons kunnen zich ze soms nog herinneren.

Bovengenoemde spelletjes zou ik nog willen aanvullen met de navolgende: Kent u nog het tiepelstokken, bikkelen, èlle, Hansje mien knecht, herder laat je schaapjes gaan, Elsiemui, tiepeln, of het Lommerken? Het laatstgenoemde spelletje b.v. was een spel dat omstreeks Pasen werd gespeeld, meestal door meisjes. Ze maakten een kring van wit zand, een meter in doorsnee met een walletje er om heen. Daar lag een dakpan op. De kring van zand heette l o m m e r k e b a a n. Bij regenachtig weer werd in de schuur gespeeld. Ieder kind had een gekleurd ei; daar zorgde moeder voor met SIEPELWOATER of SOKKERAAI.
En dan kwam de naam erop, geschreven met een houtje en in boom-eulie gedoopt. Op die letters kwam bij 't verven geen kleur en zo bleven ze mooi wit. Meestal werd zo gespeeld: eerst met noten gesmeten naar de meet; wie daar het dichtst bij kwam was eerst; dan andert, daardert enz. Nummer één liet haar ei van de dakpan rollen; nummer twee volgde en probeerde het ei van nummer één te raken; zo nummer drie enz. Die 'n ei raakte kreeg een noot van de verliezer. De kinderen hadden eieren, die rechtuit rolden (de liekuutjes) en andere die in een boog rolden (de krom-ompies!).
Tenslotte nog wat andere spelletjes: spaandjen, snouk snouk woar bist?, poort ophollen, poeikatsen, droak oploaten, aibeltjen, kaaikebakken en sliestern. Dit sliestern was een kinderspel, waarbij ze platte steentjes (zailstaintjes) over het water gooiden, zodat die telkens weer opspringen en tenslotte zinken.
In Holland noemde men dit ‚kiskassen' en in 't Oldambt ‚boter- en broodgooien'.

Winter

Zo waren er vroeger talloze kinderspelletjes waarmee de jeugd zich voor en na schooltijd bezig hield. In 1853 schreef M. D. Teenstra een boekje getiteld: ‚Ernst en Luim ontleend aan de spelen van kleine en grote kinderen door hunnen speelmakker'. Dit is een uitgewerkte Nutsvoordracht. Teenstra beschrijft een groot aantal kinderspelen en vergelijkt in zijn verhandeling de spelende kinderen met grote mensen. Op een gegeven ogenblik beschrijft hij een berijmd overzicht over de kinderspelen, van 1853, waarvan er nu vele niet meer bekend zijn.
De laatste drie coupletten willen we voor u optekenen:

's Winters, als er buien groeien,
en de najaarsstormen loeien,
neemt men 't uil- of ganzespel,
kienen, brikjen of paletten,
kunstjes op de lei te zetten
en vertelsels bij de el.

En begint de sneeuw te dooien,
o! dan ziet men ballengooien,
of men glijstert langs de baan;
kerken, torens ziet men bouwen,
en men vraagt bij dit
aanschouwen:
Waarom al dit werk gedaan?

Kleine kindren ziet men spelen
met een handvol pijpestelen,
Doch tevreden zijn zij ook;
Dan, dit laat zich wel begrijpen,
spelen wij ook niet met pijpen
in dees kamer vol van rook?

Ja, U die dit leest zult ook wel behaaglijk in uw kamer zitten. Winter in het Hogeland. Buiten waait de gure oostenwind. De maren en sloten zijn dichtgevroren. Binnen is het behaaglijk warm.
In deze sfeer kan het nog wel eens gezellig zijn, iets te lezen over het heden en verleden van het Groningerland in de Ommelander Courant.

33 Tekst: J. RITTERSMA
Foto's: P. WERNEKINCK

De sluis aan het eind van het Winsumerdiep. Vroeger Schaphalsterzijlvest.

Siddeltoppen

Waar ziet men de jongens nog ‚siddeltoppen' en ‚knapbuzzen' (proppenschieten). Waar ziet men nog een flitseboog, een hoepel. Sporadisch ziet men de jeugd nog eens knikkeren. Vroeger zetten ze dan hun ‚doddel' (stuiter) op. Ook het ‚petjerollen' en ‚houdjebalen' ziet men niet meer.

De Batjeborg tussen Winsum en Schouwerzijl.